

POBOŽNO-DIDAKTIČKA POEZIJA OSMANA ĐIKIĆA

Dr. Zilhad KLJUČANIN

Tri tematska niza uočena kod Bašagića - patriotski, ljubavni, pobožni - najeklatantnije su raspoređeni u poeziji Osmana Đikića. Đikić je, naime, svaki tematski niz *uokvirio* u knjigu poezije: patriotski u *Pobratimstvo*, pobožni u *Muslimanskoj mladeži*, a ljubavni u *Ašiklije*.¹ Nas na ovom mjestu poglavito zanima pobožni tematski niz, protežiran u *Muslimanskoj mladeži*, ali i *umrežen* u druga dva tematska niza.

Đikićevo rodoljublje vezano je za njegov nacionalni osjećaj *srpstva*, u doba književne polarizacije s početka XX vijeka. "Njegova patriotska poezija je prigodna, svečarska, ona je u ritmu koračnica, ustreptala, sva u zastavama i trubama, puna slobodarskih aklamacija i poziva na bunt i otpor."² Nacionalni i vjerski osjećaj za Đikića nisu inkompatibilni, dapače:

(...) Sveta vjera nam ne krati
Imenom se svojim zvati,
Ljubiti' narod svoj! (...)

(*Himna Srba Muslimana*)

(...) Hej, Srbini sam, srpsko ime
Nad sve mi je drago, milo,
Islam mi je vjera sveta
Al mi ona ništ' ne smeta
Da mi kuca srpsko bilo... (...)

(*Ispovijed*)

Đikićevo poetsko-nacionalno agitiranje svodi se na *svesrpstvo*, "ne prestajući da u svom pjesničkom snu vidi zagrljenu 'trovjernu braću', da svoju islamsku vjeroispovijest spaja sa imenom srpskog roda"³. U takvoj projekciji nacionaliteta vjera je *element ujedinjenja*, Đikić (da se /skoro i ne/ našalim) Boga vidi kao "ujedinitelja", jer:

(...) Ustraj, ne očajavaj, sveta j' staza ova,
Allah vječni daće i braća trivjerna
Vjerom razbraćena, zbratiće se s' nova
I vinuće srpskim kolom zagrljena... (...)

(*San*)

U Đikićevim kasnoromantičarskim stihovima⁴ Bog ima još jednu "zadaću": da zaštiti domovinu i naciju (srpstvo) od neprijatelja, da im milošću Svojom podari svakojaki prosperitet. Pjesnikova želja skuplja se u molitvu - kao u prvoj pjesmi *Molitva* - koju on, skupa s ezanom, upućuje Bogu, prvo, slaveći Ga:

(...) Allah ekjber! Allah ekjber!
Ja ponavljam svete r'ječi;
Velik ti si sveti Bože,
Od svega si ti najveći!

Kuda god se pogled vije,
Veličinu sve ti priča;
Vasiona c'jela tvrdi
Savršenstvo Tuoga bića!

*Sve, što moje oko gleda,
To su djela tvoje moći,
O, moćan si Stvoritelju
B'jelog dana, crne noći! (...);*

da bi, potom, od Boga tražio:

*(...) Božanstvenu milost tvoju,
Izlij, vrh mog zavičaja,
Hoj, izbavi Srpstvo moje,
od vjekovnog, ropskog vaja!*

Dva komplementarna pojma svakoga romantično zasnovanog nacionaliteta su: *pravda* i *prošlost*. U nacional-romantičarskoj vizuri pravda je princip ostvarenja nacionalne sreće, ostvaruje se kroz borbu za oslobođenje, a ujedno je i jedan od atributa Božanskog:

*(...) Pojmo pjesmu, braćo mila,
Pravda j' uvijek pobjedila,
Pravdu voli Bog.
U pomoć će Allah biti,
Svetu svoju milost sliti
Vrhu pravednog. (...)*

(Himna Srba Muslimana)

A prošlost je *ogledalo intencionalne budućnosti*, paradigma nacionalne sreće. "Najsigurniji залог" te sreće je vizija u kojoj "stoluju dostojanstveni i uvijek mudri pradjedovi". Đikić u pjesmi *Na groblju* (koja je možda i najostvarenija pjesma *Pobratimstva*, jedna od malobrojnih pjesama što je izbjegla puku aklamativnost), na lirskoj osnovici, evocira sliku pradjeda, "u desnoj ruci, mač joj se blista, / A l'jevu teškim lancem je svila". Simbolika je (isuviše) očita: potomci trebaju birati između slobode i ropstva. Oni, podrazumijeva se, biraju slobodu, čije će ostvarenje, opet, "poduprijeti" - Bog.

Drugi - ljubavni - tematski niz kod Đikića započinje već s nekoliko pjesama iz *Pobratimstva* (*Na rastanku, Prvi poljub, Emini, U ponoći, Moja ruža, Noćas sam te opet sniv'o...*), potpuno se uokvirujući u zbirci *Ašiklije*. Mada su kritička mišljenja o Đikićevoj ljubavnoj poeziji suprotstavljena⁵, komparacija dva ukazana niza - patriotski i ljubavni - pokazuje da je poetski kvalitet posigurno na strani ovoga drugoga. *Pozicija lirskog subjekta* i u jednom i u drugom slučaju je ista - romantičarska, ali je suho agitiranje i aklamiranje u službi patriotizma zamijenjeno, ipak, stišanim lirskim iskazom. Tome treba dodati i "snažan tursko-filološki utjecaj... (je) sadržan u

svjesnom forsiranju istočnjačkog senzibiliteta i atmosfere turskom leksikom koja prelazi u manir, zatim putem orijentalne scenerije i senzualno-erotskog poetskog fonda simbola i epiteta".⁶ Đikićev *orijentalizam* ima ishodište prije u njegovoj lektiri (srpski romantizam: Vojislav i Dragutin Ilić, Zmaj) nego u izvorima islamsko-orijentalne poezije i filozofije. No, "...odmah treba istaći da je Đikićev orijentalizam, za razliku od Ilića, prirodniji i uslovljeniji porijeklom i vaspitanjem u duhu narodne pjesme i kur'anskih tradicija, kao i življenjem u sredini koja je ostala mala naseobina Istoka na našim neevropeiziranim prostorima. Orijentalizam Osmana Đikića iskazuje i neke formalne oblike pjesme..."⁷. Formalna struktura Đikićevih ljubavnih pjesama je, ustvari, sevdalijska⁸, deskriptivno orkestrirana orijentalizmima i turcizmima, koji (kada se koriste u umjerenom obliku) ocrtavaju posebnu ambijentalnost događanja ljubavnog čina. Ta ambijentalnost sama po sebi je prožeta *pobožnošću*, bosansko-narodnosnog profila, koja, na jednoj strani, funkcionira kao potka u *mreži narodnog duha*, a, na drugoj, kao simbolički korpus koji može ukazati na svoj stvarnosni odraz u svakodnevnom životu, ljubavnom pogotovo. Pobožnost je, dakle, ili u funkciji "podupiranja" ljubavnog osjećanja:

*(...) Al' opet će opet
Dobri Allah dati -
Pa ćemo se skoro
Za na v'jek sastati. (...)*

(Na rastanku)

- ili opisa voljenog bića, komparacijom s bićima (simbolima ljepote) pobožno-eshatološkog porijekla:

*(...) Ta divna si kô hurija
Ponajljepša iz dženeta,
Ti si meni Emo mila,
C'jelo blago ovog sv'jeta. (...)*

(Emini)

Ljubavni događaj (pogotovo tragičnog završetka) može biti postamentiran posve na islamskoj simbolici. Đikić, primjerice, u pjesmi *Dva šehita* donosi siže ljubavi između dva bića: kćerke šaha i njenog roba; čija zabranjena ljubav je tragična, ali se - kao takva, nevina, šehidska, dakle - simbolički ocrtava na nebu kao dvije zvijezde:

(...) *Ponoć mrkla, - gluhi časi,
Mir caruje na sve strane;
Dvije zvijezde
Nebom jezde,
Drago dvoje kroz bostane.*

Sličnog profila je i pjesma *Allah kjerim*, baladični događaj o lijepoj robinji, "cvijetu dženeta", koja umire od tuge, od "lahkog talasa" što "rasturi grudi ledne". A sve pokriva predestiniranost, Božanskog porijekla, očitovana u nekoliko puta ponovljenom uskliku/uzdahu: Allah kjerim! Allah kjerim!

U takvoj poetičkoj projekciji pjesnik nije - kao kod Bašagića - profet, "djelić Božanskog duha", ali je uvjetovan Božijim stvaranjem. Đikić zna da je Bog Jedini Stvaralac, pa čovjek, kao "Njegov rob", zadobija od Njega određene milosti da bi i sâm mogao ako ne stvarati onda oblikovati jedne u druge duhovne tvorevine. Đikić vrlo efektno izvodi takav postupak: Bog je "zakitio roba svoga Osmana" sa "sitnim feslidžanom" (bosiokom; simbolom sevdaha i pjesnik?), "što izniče sred Dženet-bostana". Pjesničko djelanje je time koordinirano, i samo je ispunjenje Božije zadatosti:

(...) *Pa kada je Allah htio tako,
Ja ću uvjek poslušan mu biti,
I mirisnim njegovijem darom
Uvjek ću se gizdat' i kititi. (...)*
(Milo lane...!)

Pojava zbirke *Muslimanskoj mladeži* (1902.) zbila se u vrijeme borbe za vjersku i vakufsko-prosvjetnu autonomiju. Možda je taj izvanjskoumjetnički okvir i uvjetovao didaktičku tipizaciju pjesama u ovoj zbirci (?). Bilo kako bilo, Đikić je didaktičnost intencionirao u samom naslovu: u obliku dativa (*muslimanskoj mladeži*), on nudi sadržaj u samoj knjizi. Tako je sintagma *muslimanskoj mladeži* ostala samo *receptivni okvir*, dok se u sadržaju uopće više i ne spominje. Pritom se, odmah, mogu postaviti dva pitanja: 1) kakvog *implicitnog čitaoca*⁹ podrazumijeva Đikić?; i 2) koja *uporišta*¹⁰ za razumijevanje nudi čitaocu (takvom, i bilo kojem drugom) zbirka *Muslimanskoj mladeži*? Ljubica Tomić-Kovač *implicitnog* Đikićevog čitaoca nalazi u "onim čitaocima kojima je religiozno obrazovanje bilo primarni oblik duhovnog života"¹¹, jer su "...Đikićevi religiozno-didaktični stihovi odražavali onaj specifično-vjerski duh njegovan u

muslimanskoj porodici kao nezaobilazan u vaspitanju mladih i životu odraslih..."¹². A *uporišta*, "pretpostavke na kojima se temelje Đikićeve poetske taktike", nalaze se u islamsko-vjerskim pričama kao takvim, recipiranim na razne načine, od usmenog prenošenja (roditelja, okoline), do vjerskopodučnog iščitavanja. Naime, "Đikićeva religioznost u službi rodoljublja i nacionalne ideje iz *Pobratimstva* ustupa u zbirci *Muslimanskoj mladeži* pred čistom religioznošću kao intimnim pjesnikovim ispovijedanjem i kao fanatičnom odanošću religioznoj mitologiji (podcrtao - Z.K.), sa naglašenom težnjom da se ta osjećanja prenese i na druge u smislu religioznog i religioznoetičkog prosvjetčivanja"¹³. Kvalitet toga prijelaza¹⁴ može se uvidjeti na komparaciji dvije, istoimenovane, skoro programatske, pjesme - *Molitva* - jedna iz *Pobratimstva*, druga iz *Muslimanskoj mladeži*. Dok je prvoj komponenta *pobožnosti* poslužila kao puki ornament (poziv na zaštitu nacionaliteta), u drugoj je *pobožnost* (ne bez himničnosti iz prve *Molitve*) saobražena sa "objektom pjevanja": u pobožnom zanosu pjesnik moli Boga da očuva vjeru u njegovom zavičaju:

(...) *Blagoslovi st'jenje ovo,
Allah, Allah, Bože Silni, -
Nek se vječno tuna ori,
Mujezina glas umilni!*

*Sveta vjera Muslimanska
Nek nam vječno srca grije!
Ne daj Bože, gusta tmina
Svjetlost sunca da sakrije!*

Nakon uvodne *Molitve* u *Muslimanskoj mladeži* slijedi pjesma *Derviš*. Mada ima ejobovski (jobovski) motiv trpljenja i iskušenja, *Derviš* se formalno i sadržajno razlikuje od pjesama što slijede. Pjesma je više lirskog karaktera, možda ne, kako kaže Rizvić, "religiozno-mistična balada"¹⁵, ali izražene *pobožnosti* kojoj je Đikić "dodao odgovarajući dekor, slikajući s puno umješnosti ambijent u kome se kreću njegovi vjernici... Najljepši dijelovi *Derviša* upravo su opisi..."¹⁶. Dodali bismo: pogotovo oni u kojima se očituje Božija svemoć i milost:

(...) *I gledaj, kada ga većem i zadnja napusti snaga,
I noga pokleknu slaba i sv'jest mračit poče,
Na vreo pijesak kleče i usna prošapta blaga:
"Oprosti grešniku meni, o, Višnji, svijeta Tvorče!"
I pogle, u tome času, gdje celom pijesak tače,*

*Hladani studenac provri i bujno oko njegov' cv'jeće
Razavi krunice šarne a bulbul pojati začé
U granju lisnatih hurmâ i divno zacari veće. (...)*

Iza *Derviša* se nalaze četiri pjesme, *islamsko-vjerske fabule* (koje će, neke od njih, nakon Đikića tematizirati i Čatić). To su pjesme: *Hazreti Ibrahim* (al. sel.), *Hazreti Isa* (alejhi selam), *Hazreti Muhamed* (al. sel. ve selam), i *Hazreti Omer* (rad. anhu). Te pjesme, vidljivo, već u svom naslovu jezgre simbol, čitaocu (poglavito muslimanskom) općepoznat (kao prvo *uporište*), koji se fabularno razvija preko poznatog sižea (kao drugog *uporišta*) i pjesnikovih konotativnih spletova (kao zadnjeg *uporišta*, počesto intencionalno usmjerenog). Ibrahim, a.s., simbol je dosljedne predanosti; u dvije pjesme, Đikić fabulira dva poznata sižea: spašavanje Ibrahimovo iz goruće lomače i žrtvovanje sina Ismaila. Isa, a.s., simbol je nevinosti; također u dvije duže pjesme, Đikić fabulira dva događaja: rođenje Isaovo i uznesenje u nebo. U pet dužih pjesama Đikić priča događaje o Muhammedovom, a.s., spašavanju iz opkoljene kuće, spas u pećini, preobraćenje Suraka Bin Malika, ukazanje spasonosnog vrela u pustinji itd. Hazreti Omer je, pak, simbol pravednosti; u dvije pjesme, Đikić pripovijeda o prelasku Omerovom na islam i poučnu priču o odnosu prema siromašnima. I u vlastitoj *dotematizaciji* Đikić se koristi poznatom pobožnom simbolikom, znanom topologijom i *unarodnjenom* deskripcijom, toliko da je Rizvić ustvrdio kako ove pjesme “nemaju posebne umjetničke originalnosti koja bi izvirala iz produbljenog pjesnikovog idejnog ili emocionalnog odnosa prema sižeu”¹⁷. U dijahronijskoj valorizaciji, međutim, može se prihvatiti mišljenje Ljubice Tomić-Kovač, koja kaže da je “...Đikić tu (u svojoj pobožnoj poeziji - op. Z.K.) ni bolji ni gori od mnogobrojnih pisaca, naprimjer, vjerskih katoličkih časopisa, koji su obilato eksploatisali religiozno-biblijske motive...”¹⁸. Zanimljiva su, pritom, dva elementa dotematizacije koja, skoro u svakoj ovoj legendi-priči, koristi Đikić. Prvi je čudo: središnji punkt u događajnom slijedu je čudo, potaknuto direktnim Božijim djelovanjem, ili moćima kojima je Bog odlikovao bogougodnike. Tako se spašava Ibrahim, a.s., na lomači, tako spašava sina Ismaila; Hazreti Isa progovara iz kolijevke i spašava majku Mejremu, potom “Božijom moću neviđen u nebo prhnu”; Muhammedu,

a.s., Allah šalje Džibrila da ga, nevidljivog, provede pored nevjernika, pauk pred pećinom, za tren, oplete mrežu i spasi Muhammeda, a.s., u pećini itd. itd. Možda je stoga i “poetična nota sadržana u opisima (*Derviša* - op. Z.K.) izostala u pjesmama o posvećenim bićima - hazreti Ibrahimu, hazreti Muhammedu i hazreti Isau. Čuda koja se dešavaju kao dokaz njihove ovozemaljske izuzetnosti, a kao zoran pokazatelj ‘prsta Božijeg’ pod čijim svemogućim pokroviteljstvom pravovjerni postaju posvećeni - dovoljno su dramatična da ispune priču i postanu mit, koji je sam sobom i poruka i poduka...”¹⁹. Drugi element dotematizacije nalazi se u epilogu, didaktičkoj pouci na kraju svake pjesme, koja je ujedno i pjesnikova poruka istovjernicima o Božijoj pravednosti, sveprisuću i stalnosti:

*(...) O, vjerni, što Višnjega
Zapov'jedi sl'jediš Boga,
U najvećoj opasnosti
U nj ne gubi nada svoga!
(Hazreti Ibrahim)*

*(...) O, Vjerni, vjeruj u moći, što Bog ih Svemoćni ima,
I pravdu njegovu velju nikada s' uma ne smeći!
Znaj, da će za dobra djela Bog dati nagradu svima,
A za zlo, znadi, da svaki pravednu kaznu će steći.
(Hazreti Isa)*

*(...) Velike Božje su moći! O, Vjerni, ne svrni s puta,
Nit ikad dopusti sumnji, da vjeru pomrači tvoju,
Boj se Allaha, o, Vjerni, jer kazna njegovu j' ljuta!
A blago onome, nad kim izlije on milost svoju!
(Hazreti Muhammed)*

Nakon pobožnih pjesama u *Muslimanskoj mladeži* Đikić je objavio samo dvije pjesme takvoga profila, i to 1910. godine, za vrijeme svoga uređivanja *Gajreta: Hubul vatani minel imân* (1910, 1) i *Murajja* (1910, 2). Prva pjesma evocira tužaljku ashaba za Mekkom, kada su, po znanom historijsko-vjerskom događaju, bili na Hidžri u Medini, a tješi ih Muhammed, a.s., poznatom poukom (ujedno domoljubnom poukom svakom čovjeku), da je “dom svoj ljubiti dužnost je Muslimana”, / “Hubul vatani minel imân”. Druga pjesma je zasnovana na predanju o hazreti Omeru i murajji, i didaktički ukazuje na licemjerstvo, *murailuk*, jedan od najvećih grijeha ljudskih.

BILJEŠKE

- ¹ Osman Đikić (1879-1912) objavio je tri knjige poezije: *Pobratimstvo* (skupa sa Omer-begom Sulejmanpašićem Skopljakom i S. Avdom Karabegovićem; gdje je Đikić zastupljen sa najvećim brojem pjesama), "Štamparija D. Dimitrijevića", Beograd, 1900.; *Muslimanskoj mladeži*, vlastito izdanje, Dubrovnik, 1902.; *Ašiklije*, "Srpska štamparija S. Mijata Radovića", Mostar, 1903.; Raspoređenost u tri tematska niza uočio je i Josip Lešić u *Predgovoru Sabranim djelima Osmana Đikića*: "Tematski, Đikićeva poezija kretala se u tri pravca: rodoljubivi stihovi, ljubavne pjesme ('Ašiklije') i religiozno didaktička poezija". ("Svjetlost", Sarajevo, 1971., str. 18.)
- ² Josip Lešić: *Isto*, str. 21.
- ³ Ljubica Tomić-Kovač: *Poezija austrougarskog perioda*, "Institut za književnost"/"Svjetlost", knj. 12, Sarajevo, 1991., str. 547. [Edicija "Prilozi za istoriju književnosti Bosne i Hercegovine"]
- ⁴ "Prelomna, moderna previranja u našoj poeziji na prekretnici devetnaestog i dvadesetog stoljeća, ni sa formalne, ni sa misaone strane, nisu, ni u jednom trenutku, dodirnula Đikića, on kao da ih nije bio ni svjestan. Njegova pjesnička lektira bila je skućena i jednolična (Zmaj, Vojislav i Dragutin Ilić i narodne pjesme)..." (Josip Lešić: *Isto*, str. 19.)
- ⁵ Ljubica Tomić-Kovač će ustvrditi da "...Đikićeva poezija u zbirci *Ašiklije* više je izraz mladalačkog uzbuđenja i oduševljenja nego artikulisani svijet misaonih i efektivnih potresa bića" (Ljubica Tomić-Kovač: *Poezija austrougarskog perioda*, navedeno izdanje, str. 595.). Dok će Muhsin Rizvić reći da "Đikićeve *Ašiklije* predstavljaju odskok iznad muslimanske lirike konvencionalno-romaničnog prosjeka i oštar zaokret ka individualnom lirskom kazivanju jednog bosansko-orijentalnog lirskog senzibiliteta" (Muhsin Rizvić: *Zakašnjela romantika Đikićevih ašiklija*, u: *Interpretacije iz romantizma*, II, "Svjetlost", Sarajevo, 1984., str. 156.).
- ⁶ Muhsin Rizvić: *Isto*, str. 157.
- ⁷ Josip Lešić: *Isto*, str. 24.; "Đikićeva zbirka *Ašiklije* ostaje tako, cjelinom svojom, kao posljednji izdanak **orijentalističkog romantizma** (podcrtao - Z. K.) u jugoslovenskim književnostima." (Muhsin Rizvić: *Isto*, str. 161.)
- ⁸ Mnoge Đikićeve pjesme se i danas, uz muzičku obradu, izvode kao - narodne: *Đela Fato*, *Sjaj mjeseca*, *čuvaj tajnu!*, *Akšam geldi*, *Ala imaš!*...
- ⁹ "Recepcija je konstitutivna dimenzija djela. Svaki književni tekst izgrađuje se na razumijevanju potencijalne publike i sadrži u sebi sliku onakvih čitatelja za koje je napisan. Svako djelo enkodira u sebi ono što Iser naziva 'implicitnim čitateljem', pa svakom svojom gestom navješćuje onakva adresata kakvoga unaprijed očekuje." (Terry Eagleton: *Književna teorija*, "Sveučilišna naklada liber", Zagreb, 1987., str. 98.)
- ¹⁰ "Književno djelo ipak izgrađuje 'uporišta' za čitatelja ('subject positions'). Homer nije pretpostavljao da ću ja osobno čitati njegove spjevoe, ali njegov jezik, oblikom svoje konstrukcije, neizbježno nudi čitatelju određena 'uporišta', ključne točke s kojih ga možemo tumačiti. Razumjeti pjesmu znači shvatiti da je njezin jezik s određenih pozicija 'upravljen' prema čitatelju: čitajući je izgrađujemo osjećaj o vrsti dojmova koji jezik djela pokušava postići ('namjere'), o uporabno primjerenim vrstama retorike, o pretpostavkama na kojima se temelje njegove poetske taktike, o stavovima prema stvarnosti što ih takve taktike podrazumijevaju." (Terry Eagleton: *Isto*, str. 134.)
- ¹¹ Ljubica Tomić-Kovač: *Isto*, str. 377.
- ¹² *Isto*, str. 377.
- ¹³ Muhsin Rizvić: *Bosansko-muslimanska književnost u doba preporoda 1887.-1918.*, "El-Kalem", Sarajevo, 1990. (drugo izdanje), str. 373.
- ¹⁴ To ističe i Josip Lešić: "...Đikić... uspijeva da, u odnosu na 'Pobratimstvo', u ove religiozne balade unese više artifičnosti, stih mu je raznovrsniji, leksika bogatija, a fabula pjesama je tečno i pregledno iskazana". (Josip Lešić: *Isto*, str. 21.)
- ¹⁵ Muhsin Rizvić: *Isto*, str. 373.; Đikićeva pjesma *Derviš* nema, jednostavno, formativnu strukturu koju treba balada kao lirsko-epika vrsta, a "religioznomistična" je odrednica koja ne može pokriti svu složenost *pobožnosti* rasprostrte u ovoj pjesmi.
- ¹⁶ Ljubica Tomić-Kovač: *Isto*, str. 376.;
- ¹⁷ Muhsin Rizvić: *Bosansko-muslimanska književnost u doba preporoda 1887.-1918.*, navedeno izdanje, str. 374.
- ¹⁸ Ljubica Tomić-Kovač: *Isto*, str. 373.
- ¹⁹ *Isto*, str. 377.

Summary

**RELIGIOUS AND DIDACTIC POETRY
OF OSMAN ĐIKIĆ**

Dr. Zilhad Ključanin

The religious elements in the poetry of Osman Đikić are visible in all three major themes of his poetry: patriotic, love and religious theme. He published his religious poems in the compilation *To the Muslim Youth* (1902) and his most successful poetic works were the poems with the Islamic themes: *Hazrat Ibrahim (s.a.w.s)*, *Hazrat Isaa (s.a.w.s)*, *Hazrat Muhammed (s.a.w.s.)* and *Hazrat Umar (r.a.)*.

موجز

الشعر الديني التربوي عند عثمان جيكييتش

د. زيلهاد كليوتشانين

توجد العناصر الدينية في شعر عثمان جيكييتش منتشرة في المضامين الثلاثة التي يزخر بها شعره وهي حب الوطن والغزل والإيمانيات. وقد جمع جيكييتش الأشعار الدينية المتميزة في ديوان شعري أصدره سنة ١٩٠٢ تحت عنوان أشعار للشباب المسلم، ومن أنجح أعماله الشعرية ذات المضامين الدينية الإسلامية كانت قصائد: إبراهيم عليه السلام، عيسى عليه السلام، محمد صلى الله عليه وسلم، وعمر رضي الله عنه.

m